Przesłano: 10-03-2026
Zaakceptowano do druku: 28-09-2026

(cc) BY-NC

ZADANIA I ORGANIZACJA SŁUŻBY WETERYNARYJNEJ W II RZECZYPOSPOLITEJ (1918–1939) ORAZ W POLSCE W LATACH 1945–1989

Bogdan M. Wawrzyniak[1]

Abstrakt: W opracowaniu przedstawiono zadania i funkcjonowanie służby weterynaryjnej w II RP i Polsce w latach 1945-1989 na tle rozwiązań prawnych tego okresu. W II RP znacznie rozwinięto organizację, struktury oraz studia weterynaryjne, które przygotowały profesjonalną kadrę fachową. Po II wojnie światowej Polska przyjęła akty legislacyjne związane ze służbą weterynaryjną, wypracowane w latach dwudziestych XX w. Lekarzy zgrupowano najpierw w izbie lekarsko-weterynaryjnej, którą zniesiono w 1954 r. z uwagi na zbyt duże uprawnienia samorządowe. W rozdziale poświęconym wykonywaniu praktyki lekarsko-weterynaryjnej przedstawiono zadania i wymagania stawiane trzem grupom zawodowym, a mianowicie lekarzowi weterynarii, technikowi oraz sanitariuszowi weterynarii. W części dotyczącej organizacyjnej strony terenowej służby weterynaryjnej wskazano na jej dwuszczeblowy charakter, zorganizowany na szczeblu wojewódzkim i powiatowym. W omawianym okresie lat 1944–1989 przynależność organizacyjna służb weterynaryjnych była trzykrotnie zmieniana. Szczebel powiatowy w 1975 r. został zniesiony z uwagi na nowy podział administracyjny kraju. W zestawieniu pokazano rozmiar lecznictwa weterynaryjnego, który wskazuje na istotny wzrost wskaźników zarówno odnośnie do bazy weterynaryjnej, liczby lekarzy weterynarii, jak i wykonanych zabiegów.

Słowa kluczowe: lekarz weterynarii, technik weterynarii, sanitariusz weterynarii, izba lekarsko-weterynaryjna, organizacja weterynarii

JEL: N44, H11, Q10

TASKS AND ORGANIZATION OF THE VETERINARY SERVICE IN THE SECOND POLISH REPUBLIC (1918–1939) AND IN POLAND IN THE YEARS 1945–1989

Bogdan M. Wawrzyniak[1]

[1] Emerytowany profesor Politechniki Bydgoskiej im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich (Bydgoszcz University of Technology) | ORCID: 0000-0002-5137-0509 | e-mail: bogdan.waw59@interia.pl

Abstract: This study presents the tasks and functioning of the veterinary service in the Second Polish Republic and the People's Republic of Poland against the backdrop of the legal framework of the period. During the Second Polish Republic, the organization, structures, and veterinary studies were significantly developed, preparing a highly skilled professional workforce. After World War II, Poland adopted legislative acts related to the veterinary service, which had been developed in the 1920s. Physicians were initially grouped in the Veterinary Medical Chamber, which was abolished in 1954 due to excessive local government powers. The chapter devoted to veterinary practice presents the tasks and requirements for three professional groups: veterinarians, veterinary technicians, and veterinary paramedics. The section on the organizational aspects of the field veterinary service highlights its two-tiered structure, organized at the provincial and district levels. During the period under review (1944–1989), the organizational affiliation of veterinary services changed three times. The district level was abolished in 1975 due to the new administrative division of the country. The table presents the scale of veterinary care, showing a significant increase in indicators concerning the veterinary infrastructure, the number of veterinarians, and the number of procedures performed.

Keywords: veterinarian, veterinary technician, veterinary paramedic, veterinary medical chamber, veterinary organization.

JEL Classification: N44, H11, Q10

1. Wstęp

Weterynaria jako praktyka i dziedzina nauki zajmująca się zdrowiem zwierząt, ma długą historię sięgającą tysięcy lat wstecz. Od najdawniejszych czasów ludzie dbali o zdrowie zwierząt gospodarskich i użytkowych, które były niezbędne do pracy, transportu i utrzymania. Wiedza weterynaryjna rozwijała się równolegle z postępem cywilizacyjnym i rozwojem rolnictwa. Choć nie istniała jeszcze wyodrębniona profesja lekarza weterynarii w dzisiejszym rozumieniu, już w starożytności rozwijano wiedzę o chorobach, leczeniu i pielęgnacji zwierząt. Te pierwotne formy medycyny weterynaryjnej stworzyły fundamenty pod późniejszy rozwój tej dziedziny w średniowieczu i czasach nowożytnych.

Rozwój studiów medycznych na ziemiach polskich przed I wojną światową przebiegał w skomplikowanych warunkach politycznych wynikających z rozbiorów Polski. Mimo ograniczeń narzucanych przez władze zaborcze, Polacy podejmowali liczne inicjatywy naukowe i edukacyjne, także w dziedzinie medycyny weterynaryjnej. Studia medyczne w tym okresie rozwijały się głównie w centrach akademickich z silną tradycją uniwersytecką, takich jak Kraków, Lwów, Poznań czy Wilno, a także pod znacznym wpływem uczelni zagranicznych.

W kontekście niniejszego opracowania pojęcie służby weterynaryjnej należy interpretować jako organ administracji państwowej, zorganizowany w ramach jednostek resortu rolnictwa. Zadaniem służby weterynaryjnej jest lecznictwo zwierząt, zapobieganie i zwalczanie chorób zakaźnych i pasożytniczych oraz podejmowanie innych działań prozdrowotnych. Służba weterynaryjna ma dokładnie zdefiniowany obszar działania, obejmujący ochrona zdrowia zwierząt oraz zapewnienie bezpieczeństwa żywności pochodzenia zwierzęcego oraz dalsze losy zwierzyny po dotarciu do punktu skupu i przetwórstwa spożywczego.

2. Metody, cele i zakres badań

W badaniach zastosowano metodę analityczno-historyczną, która pozwoliła na odtworzeniu badanego zjawiska w jego rozwoju historycznym oraz dokonanie analizy jego poszczególnych elementów i uwarunkowań. Umożliwiła ponadto ustalenie zmian zachodzących w czasie, ich przyczyn i wzajemnych zależności na podstawie analizy i porównania źródeł prawnych, archiwalnych, statystycznych oraz literatury przedmiotu.

Służby weterynaryjnej nie należy utożsamiać ze służbą rolną, która reprezentuje inną kategorię zawodową. Służba weterynaryjna opiera się na naukach medycznych, podczas gdy służba rolna korzysta z nauk rolniczych. Tylko część służby weterynaryjnej pracuje bezpośrednio na terenie gospodarstw rolnych. Duże zatrudnienie zapewniała Inspekcja Weterynaryjna kierując lekarzy do zakładów mięsnych, sprawując nadzór nad warunkami uboju (badanie przed- i poubojowe) oraz przetwórstwem żywności pochodzenia zwierzęcego. Służba weterynaryjna najbliżej współpracuje z zootechnikami, którzy specjalizują się w hodowli zwierząt, poradnictwie żywieniowym i ocenie wartości użytkowej zwierząt gospodarskich oraz dbają o ich dobrostan.

Celem opracowania było przedstawienie funkcjonowania służby weterynaryjnej w warunkach II RP (1918-1939) i Polski (1945-1989), której charakterystyczną cechą była centralizacja decyzji i struktur organizacyjnych, pozwalających na bezpośredni nadzór nad jej pracą. Podstawę źródłową badań stanowiły akty normatywne znajdujące się w Internetowym Systemie Aktów Prawnych (ISAP), które pozwoliły ustalić podstawy prawne tworzenia, organizacji, zakresu działania oraz przekształceń badanych instytucji. Analiza tych aktów umożliwiła również odtworzenie chronologii zmian organizacyjnych i kompetencyjnych oraz zweryfikowanie informacji pochodzących z innych źródeł. Takie ujęcie pozwoliło na rekonstrukcję formalnoprawnych podstaw istnienia służby weterynaryjnej, zasad jej organizacji, zarządzania oraz podporządkowania administracyjnego.

Przyjęta perspektywa badawcza umożliwia ponowne odczytanie genezy służby weterynaryjnej w rolnictwie poprzez system aktów prawnych oraz identyfikację kierunków jej ewolucji w kolejnych etapach rekonstrukcji oraz podporządkowania organizacyjnego Analiza regulacji prawnych pozwala bowiem uchwycić nie tylko zmiany strukturalne i organizacyjne służby weterynaryjnej, lecz także kierunki ewolucji jej działalności. Ponadto zwrócenie uwagi na formalno-prawną stronę działalności służby weterynaryjnej było ważne, ponieważ w literaturze przedmiotu ten aspekt badań jest na ogół pomijany.

Ponadto w artykule bazowano na literaturze przedmiotu, ale tylko w tym zakresie, która podkreślała główne założenia badawcze opracowania. Z kolei dane tabelaryczne przedstawiono w oparciu o roczniki statystyczne ilustrujące kierunki rozwoju służby weterynaryjnej.

3. Organizacja służby weterynaryjnej po I wojnie światowej

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości zaszła potrzeba podjęcia starań w sprawie odbudowy jednolitej służby weterynaryjnej. Pierwszym aktem prawnym regulującym kwestie podległości służby weterynaryjnej był dekret z 1918 r. w przedmiocie wyłączenia służby weterynaryjnej z kompetencji Ministra Spraw Wewnętrznych i przekazania jej do kompetencji Ministra Rolnictwa i Dóbr Państwowych (Dekret, 1919). W ramach ministerstwa utworzono Sekcję Weterynaryjną, która zajmowała się sprawami legislacyjnymi, oraz Urząd Weterynaryjny, odpowiedzialny za zwalczanie zaraźliwych chorób zwierząt.

Pierwszym polskim aktem prawnym regulującym kwestie zwalczania chorób zakaźnych zarówno u ludzi, jak i zwierząt, była ustawa z 1919 r. o zwalczaniu chorób zakaźnych oraz innych chorób występujących nagminnie (Ustawa, 1919). Ustawa nawiązywała do zasadniczej ustawy sanitarnej i wskazywała, że sprawy zwalczania chorób zakaźnych należą do Ministra Zdrowia Publicznego (Państwowa zasadnicza, 1919). Z kolei Minister Rolnictwa i Dóbr Publicznych miał działać w porozumieniu z danym ministerstwem. Wśród wielu chorób wymienionych w akcie prawnym niektóre były kierowane pod adresem lekarza weterynarii, w tym zakażenia ludzi wąglikiem, nosacizną lub w przypadku wścieklizny.

Budowanie struktury organizacyjnej odbywało się etapami, poprzez przekształcenie w 1921 r. Sekcji Weterynaryjnej w Departament Weterynarii, w skład którego wchodziły trzy wydziały: organizacyjno-inspekcyjny, chorób zakaźnych oraz weterynarii społecznej. Jednocześnie określono jednolity zakres zadań terenowych organów w postaci wojewódzkich inspektorów weterynarii oraz powiatowych lekarzy weterynarii. Według spisu lekarzy weterynarii z 1931 r. w Polsce było 1365 lekarzy weterynarii (Spis, 1931).

Kolejnym etapem było powołanie w 1933 r. Głównego Inspektora Weterynaryjnego, któremu podlegała terenowa służba weterynaryjna na szczeblu wojewódzkim i powiatowym. Przed 1939 r. w Polsce istniała dobrze zorganizowana służba weterynaryjna, której celem było nie tylko leczenie zwierząt, ale także ochrona zdrowia publicznego. System składał się z Ministerstwa Rolnictwa, wojewódzkich i powiatowych lekarzy weterynarii oraz inspektorów. Kluczową rolę naukową odgrywał Państwowy Instytut Naukowy Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach, wraz z oddziałem w Bydgoszczy, zajmujący się badaniami i diagnostyką chorób zwierzęcych. W połączeniu z istniejącymi Wydziałami Weterynarii Uniwersytetów we Lwowie, Poznaniu, Warszawie i Wilnie stworzono publiczny system nauki i badań nad weterynarią (Judek, 2021).

Ogólnie rzecz biorąc, w okresie II Rzeczypospolitej działania związane z badaniem zwierząt i zwalczaniem chorób zakaźnych miały charakter systemowy i państwowy. Na czele tej polityki stała dobrze zorganizowana służba weterynaryjna, wyposażona w kompetencje administracyjne i techniczne. Władze dążyły do zapewnienia bezpieczeństwa sanitarnego wsi i miast, chroniąc zarówno interesy gospodarcze rolników, jak i zdrowie publiczne.

Najważniejszym aktem prawnym regulującym tę dziedzinę była ustawa z 1927 r. o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych (Rozporządzenie, 1927). Ustawa wprowadzała ścisły nadzór państwowy nad zdrowiem zwierząt hodowlanych. Nakładała obowiązek natychmiastowego zgłaszania wszelkich podejrzeń chorób zakaźnych przez właścicieli zwierząt oraz osoby mające z nimi kontakt. Informacje te należało kierować do urzędowego lekarza weterynarii lub bezpośrednio do władz administracyjnych (wójta, burmistrza).

W ramach walki z chorobami zakaźnymi zobowiązano służby weterynaryjne do podejmowania różnorodnych środków zaradczych. Przede wszystkim lekarze weterynarii byli zobowiązani do przeprowadzania badań klinicznych oraz laboratoryjnych w celu ustalenia charakteru choroby. Następnie, w zależności od zagrożenia, wdrażano odpowiednie środki w postaci izolacji chorych zwierząt. Stosowano kwarantannę, obowiązkowe szczepienia profilaktyczne, a w skrajnych przypadkach także przymusowy ubój lub likwidację całych stad (Kowalski, 1963).

Równocześnie prowadzono działania administracyjne, takie jak wyznaczanie stref zapowietrzonych, zakazy handlu i transportu zwierząt oraz zawieszanie targów i jarmarków zwierzęcych na obszarach objętych epidemią. Tego typu decyzje podejmowali starostowie lub wojewodowie, często w porozumieniu z lekarzami weterynarii (Giergiel, 1978; Wojtczak, 1985).

Drugie rozporządzenie z 1928 r. o badaniu zwierząt rzeźnych i mięsa było jednym z kluczowych aktów prawnych regulujących bezpieczeństwo żywności pochodzenia zwierzęcego (Rozporządzenie, 1928). Jego głównym celem było zapew-

nienie kontroli zdrowotnej nad zwierzętami przeznaczonymi do uboju oraz nad mięsem wprowadzanym do obrotu. Podstawowym celem była ochrona zdrowia publicznego, co miało zapobiegać rozprzestrzenianiu się chorób odzwierzęcych przenoszonych na ludzi poprzez spożycie mięsa. Ponadto ustawa wprowadzała ujednolicenie procedur w skali całego państwa i likwidowała dotychczasowe rozbieżności regionalne. Nastąpiło również zwiększenie nadzoru weterynaryjnego, tak istotnego dla bezpieczeństwa żywnościowego ludności (Pancerz, 1967).

4. Organizacja służby weterynaryjnej po II wojnie światowej

Po II wojnie światowej organizacja służby weterynaryjnej w Polsce ulegała stopniowej odbudowie i przekształceniom, dostosowując się do nowej rzeczywistości politycznej, gospodarczej i społecznej. Służba weterynaryjna w Polsce stanęła przed ogromnym wyzwaniem odbudowy zniszczonej infrastruktury oraz uzupełnienia braków kadrowych. Wojna doprowadziła do znacznego uszczuplenia zasobów ludzkich oraz fizycznych, bowiem wielu lekarzy weterynarii zginęło, a placówki weterynaryjne zostały zniszczone. Jednocześnie kraj zmagał się z epidemiami chorób zakaźnych zwierząt, co wymagało natychmiastowych działań. Służby weterynaryjne podporządkowano Ministerstwu Rolnictwa, które od samego początku dążyły do pełnej centralizacji. Tworzono struktury na poziomie województw, powiatów i gmin, a także inwestowano w kształcenie nowych kadr poprzez reaktywację wydziałów weterynaryjnych i otwieranie techników weterynaryjnych.

W tym okresie rozwijały się również instytucje badawcze, jak Państwowy Instytut Weterynaryjny w Puławach, wydziały weterynaryjne na uczelniach oraz sieć laboratoriów weterynaryjnych. Zasadnicze zadania służby obejmowały walkę z chorobami zakaźnymi, kontrolę sanitarną produktów zwierzęcych i nadzór nad lecznictwem.

W okresie powojennym wykonywanie praktyki lekarsko-weterynaryjnej w Polsce było ściśle regulowane przez państwo. Regulacje te miały na celu odbudowę i unifikację służby weterynaryjnej oraz zapewnienie odpowiedniego poziomu kwalifikacji zawodowych w nowych realiach ustrojowych.

4.1. Lekarz weterynarii

Na podstawie dekretu z 1945 r. o wykonywaniu praktyki lekarsko-weterynaryjnej za praktykę lekarsko-weterynaryjną uznawano wykonywanie czynności obejmujących: rozpoznawanie, leczenie i zwalczanie chorób zwierzęcych, zapobieganie szerzeniu się chorób zakaźnych, wydawanie orzeczeń lekarsko-weterynaryjnych, przeprowadzanie zabiegów trzebienia zwierząt, a także badanie zwierząt rzeź-

nych, mięsa oraz innych artykułów żywności pochodzenia zwierzęcego. Zakres ten obejmował zarówno działalność leczniczą sensu stricto, jak i czynności o charakterze administracyjno-nadzorczym, związane z ochroną zdrowia publicznego (Dekret, 1945).

Prawo stałego wykonywania praktyki lekarsko-weterynaryjnej przysługiwało osobom, które spełniały łącznie następujące warunki: posiadały obywatelstwo Państwa Polskiego, legitymowały się dyplomem lekarza weterynarii wydanym lub uznanym przez jedną z państwowych szkół wyższych w Polsce oraz były wpisane na listę członków izby lekarsko-weterynaryjnej. Wpis do izby stanowił formalne potwierdzenie przynależności do samorządu zawodowego i warunkował legalność wykonywania zawodu.

Za równorzędne z dyplomami wydanymi lub uznanymi przez uniwersytety polskie uznano również: dyplomy lekarza weterynaryjnego wydane lub uznane przez uniwersytety dawnego państwa austro-węgierskiego przed 1918 r.; dyplomy uprawniające do wykonywania praktyki na terytorium Rzeszy Niemieckiej, wydane przed 1918 r.; dyplomy doktora medycyny weterynaryjnej lub lekarza weterynaryjnego wydane bądź uznane przez uniwersytety dawnego państwa rosyjskiego przed 1917 r.; dyplomy zagraniczne uprawniające do wykonywania praktyki na podstawie zezwolenia udzielonego przez byłą Tymczasową Radę Stanu Królestwa Polskiego; a także dyplomy uzyskane w zagranicznych uczelniach uznanych za równorzędne przez Ministra Oświaty w porozumieniu z Ministrem Rolnictwa i Reform Rolnych – bez obowiązku ponownego składania egzaminów. Rozwiązania te miały na celu zapewnienie ciągłości kadr weterynaryjnych w warunkach powojennej odbudowy państwa.

Prawo czasowego wykonywania praktyki lekarsko-weterynaryjnej przysługiwało natomiast osobom powołanym z zagranicy przez władze państwowe na stanowiska profesorów wydziałów weterynaryjnych uniwersytetów polskich – na okres zajmowania tych stanowisk – a także osobom, które nie mogły niezwłocznie wykazać spełnienia wszystkich wymaganych warunków formalnych lub nie posiadały jeszcze obywatelstwa polskiego, lecz czyniły starania w celu jego uzyskania i spełniały pozostałe przesłanki ustawowe.

Warunki uzyskania tytułu specjalisty w ściśle określonych dziedzinach lecznictwa zwierząt bądź w zakresie nadzoru nad artykułami żywności pochodzenia zwierzęcego oraz zasady posługiwania się tym tytułem określało rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych, wydane w porozumieniu z Ministrem Oświaty po zasięgnięciu opinii Naczelnej Izby Lekarsko-Weterynaryjnej. Regulacja ta stanowiła element postępującej specjalizacji i profesjonalizacji zawodu.

Lekarze weterynarii posiadali status urzędników państwowych, co wiązało się z przyznaniem im określonych kompetencji władczych. Byli oni uprawnieni do

wydawania decyzji administracyjnych (m.in. zakazów przemieszczania zwierząt), wystawiania świadectw zdrowia zwierząt i produktów pochodzenia zwierzęcego, opiniowania stanu zdrowia zwierząt przy ich sprzedaży lub przekazaniu do skupu, a także kierowania działaniami związanymi z likwidacją ognisk chorób zakaźnych. W przypadku niestosowania się właścicieli zwierząt do zaleceń weterynaryjnych lekarz mógł zawiadomić właściwe organy administracyjne, w tym Milicję Obywatelską, co mogło skutkować zastosowaniem sankcji administracyjnych i finansowych, przymusowym ubojem zwierząt bądź wypłatą odszkodowania z funduszu weterynaryjnego.

Prawo używania tytułu „lekarz weterynaryjny" przysługiwało wyłącznie osobom posiadającym prawo wykonywania praktyki lekarsko-weterynaryjnej zgodnie z przepisami dekretu. Tym samym regulacja z 1945 r. stworzyła podstawy prawne dalszego kształtowania statusu zawodowego lekarzy weterynarii oraz organizacji służby weterynaryjnej w Polsce, akcentując zasadę państwowej kontroli nad wykonywaniem zawodu oraz jego stopniową instytucjonalizację i profesjonalizację.

4.2. Technik weterynarii

Od 1950 r. wprowadzono systematyczne kształcenie średniego personelu pomocniczego w zawodzie technika weterynarii, którego zadaniem było wsparcie działalności lekarzy weterynarii w państwowej służbie weterynaryjnej. Rozwój sieci państwowych zakładów leczniczych dla zwierząt oraz rosnące potrzeby w zakresie profilaktyki i zwalczania chorób zwierzęcych wymagały stworzenia jednolitych podstaw prawnych regulujących status, kwalifikacje oraz zakres czynności tej kategorii zawodowej. W tym celu Minister Rolnictwa wydał w 1953 r. stosowną instrukcję normującą kwalifikacje oraz obowiązki techników i sanitariuszy weterynarii (Instrukcja, 1953). Dokument ten precyzował zarówno wymagania formalne wobec kandydatów, jak i granice ich kompetencji zawodowych.

Zgodnie z postanowieniami instrukcji, stanowisko technika weterynarii mogły zajmować osoby, które spełniały co najmniej jeden z następujących warunków:

- ukończyły dwu- lub czteroletnie technikum weterynaryjne albo kursy korespondencyjne w zakresie programu technikum weterynaryjnego i uzyskały świadectwo z tytułem technika weterynarii;
- posiadały tytuł felczera weterynarii;
- zaliczyły wszystkie lata studiów weterynaryjnych w polskich szkołach wyższych, lecz z powodu niespełnienia określonych wymogów formalnych nie uzyskały dyplomu lekarza weterynarii;
- ukończyły oficerską szkołę wojskową felczerów weterynaryjnych;
- zostały uznane przez komisję powołaną przez Ministra Rolnictwa za zdolne do wykonywania czynności technika weterynarii.

Technicy weterynarii zatrudnieni w państwowych zakładach leczniczych dla zwierząt uzyskali uprawnienie do samodzielnego wykonywania określonych czynności zawodowych z zakresu weterynarii. Zakres ten był jednak ograniczony poprzez wyraźne wyłączenie czynności o charakterze specjalistycznym, wymagających pełnych kwalifikacji lekarza weterynarii. Do czynności zastrzeżonych należały w szczególności:

- wykonywanie skomplikowanych zabiegów chirurgicznych, w tym operacji w obrębie klatki piersiowej, jamy brzusznej, głowy i kończyn;
- przeprowadzanie zabiegów chirurgicznych na jajnikach i macicy;
- odbieranie ciężkich porodów;
- wykonywanie iniekcji i punkcji dordzeniowych;
- samodzielne stosowanie trucizn, środków silnie działających oraz odurzających;
- samodzielne przeprowadzanie badań diagnostycznych;
- wykonywanie czynności zastrzeżonych przepisami o zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt wyłącznie dla lekarzy weterynarii;
- samodzielne przeprowadzanie sekcji zwłok zwierzęcych oraz ustalanie diagnozy sekcyjnej;
- wystawianie świadectw weterynaryjnych.

Tak określony model kompetencyjny wskazuje, że technik weterynarii w realiach organizacyjnych Polski w latach 1945-1989 pełnił funkcję wykwalifikowanego personelu pomocniczego, wykonującego szeroki zakres czynności praktycznych, jednak pozostającego pod nadzorem lekarza weterynarii w sprawach wymagających pełnych kwalifikacji zawodowych oraz odpowiedzialności administracyjno-prawnej. Regulacja z 1953 r. stanowiła istotny element porządkowania struktury kadrowej państwowej służby weterynaryjnej w okresie powojennej reorganizacji systemu ochrony zdrowia zwierząt.

4.3. Sanitariusz weterynarii

Sanitariusze weterynarii stanowili średni personel pomocniczy w strukturze państwowej służby weterynaryjnej. Do wykonywania tego zawodu uprawnione były osoby, które spełniały określone wymagania kwalifikacyjne, obejmujące zarówno formalne wykształcenie, jak i odpowiednią praktykę zawodową.

Do grona sanitariuszy weterynarii mogły należeć osoby, które:

- ukończyły podstawowe szkoły sanitarno-weterynaryjne lub szkoły równorzędne i uzyskały świadectwo potwierdzające tytuł sanitariusza weterynarii bądź młodszego technika weterynarii;
- ukończyły dwunastomiesięczny wojskowy kurs podoficerów weterynaryjnych oraz legitymowały się co najmniej dwuletnią praktyką w zawodzie weterynaryjnym;

- ukończyły inne zawodowe kursy weterynaryjne trwające co najmniej jeden rok oraz posiadały minimum pięcioletni staż pracy w zawodzie;
- zostały uznane przez komisję powołaną przez Ministra Rolnictwa za zdolne do wykonywania czynności sanitariusza weterynarii.

Zakres kompetencji sanitariuszy weterynarii zatrudnionych w państwowych zakładach leczniczych dla zwierząt obejmował przede wszystkim czynności pomocnicze o charakterze profilaktycznym, pielęgnacyjnym oraz asystenckim. Byli oni uprawnieni do:

- udzielania pierwszej pomocy w nagłych przypadkach, takich jak zranienia, złamania, wzdęcia czy morzyska;
- udzielania pierwszej pomocy przy porodach;
- poskramiania i kładzenia zwierząt;
- przygotowywania pola operacyjnego do zabiegów;
- udzielania pomocy lekarzowi weterynarii lub technikowi weterynarii w toku diagnozowania oraz wykonywania zabiegów leczniczych;
- asystowania lekarzowi weterynarii przy sekcjach;
- pielęgnacji zwierząt poddanych leczeniu stacjonarnemu;
- wykonywania szczepień ochronnych.

Po 1975 r., w związku z uruchamianiem policealnych szkół weterynaryjnych, nastąpił dynamiczny wzrost liczby techników weterynarii. Zjawisku temu nie zawsze towarzyszył odpowiedni poziom przygotowania praktycznego absolwentów, co w konsekwencji prowadziło do trudności z ich zatrudnieniem. Proces ten wpłynął na strukturę zatrudnienia w państwowej służbie weterynaryjnej oraz na relacje pomiędzy poszczególnymi kategoriami personelu średniego.

4.4. Pozyskiwanie pracowników do służby weterynaryjnej

Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z 1947 r. ustalono, w jakim zakresie i na jakich warunkach osoby posiadające świadectwa felczerów weterynaryjnych, felczerów wojskowych lub świadectwa oglądaczy mięsa miały uprawnienia do wykonywania praktyki weterynaryjnej.

W celu pozyskania pracowników do służby weterynaryjnej dekretem z 1947 r. zobowiązano do zarejestrowania się następujące osoby (Dekret, 1947):

- lekarze weterynarii;
- felczerzy weterynarii;
- sanitariusze weterynarii;
- oglądacze zwierząt rzeźnych i mięsa;
- trychinoskopiści;
- dezynfektorzy;
- inne osoby przeszkolone w pomocniczej służbie weterynaryjnej.

Ustawą z 7 kwietnia 1949 r. wprowadzono planowe rozmieszczenie lekarzy weterynaryjnych w celu realizacji zadań związanych z podniesieniem hodowli zwierząt w ramach Narodowego Planu Gospodarczego, a w szczególności w celu zapewnienia należytej opieki lekarsko-weterynaryjnej nad zwierzętami gospodarskimi na terenie całego kraju (Ustawa, 1949). W tym celu podzielono obszar kraju na rejony weterynaryjne o określonych normach ilościowych. Podziału tego dokonywał Minister Rolnictwa i Reform Rolnych w drodze zarządzeń. Podjęcie pracy w wyznaczonym rejonie było obowiązkowe (nakaz pracy).

5. Powołanie izby lekarsko-weterynaryjnej w 1945 r.

Pierwszym aktem prawnym regulującym organizację samorządu zawodowego lekarzy weterynarii po zakończeniu II wojny światowej był dekret z 1945 r. o izbach lekarsko-weterynaryjnych (Dekret, 1945). Na jego podstawie powołano izby lekarsko-weterynaryjne jako organy samorządu zawodowego lekarzy weterynarii w Polsce, wyposażone w określone kompetencje publicznoprawne oraz zadania z zakresu reprezentacji i ochrony interesów środowiska zawodowego.

Zakres działania izb lekarsko-weterynaryjnych obejmował w szczególności:

- współdziałanie z władzami państwowymi i samorządowymi w sprawach zdrowia publicznego w zakresie weterynarii, zwalczania chorób zakaźnych zwierząt, lecznictwa zwierząt, a także zagadnień związanych z higieną i hodowlą zwierząt;
- strzeżenie oraz upowszechnianie zasad etyki zawodowej, dbanie o godność i sumienność wykonywania zawodu przez członków izby;
- współdziałanie z organami państwowymi w zakresie sprawowania nadzoru nad wykonywaniem praktyki lekarsko-weterynaryjnej;
- reprezentowanie zawodu lekarsko-weterynaryjnego oraz obrona jego interesów;
- współpraca z władzami państwowymi przy kształtowaniu programów studiów w wyższych uczelniach weterynaryjnych oraz programów przedmiotów weterynaryjnych w innych szkołach wyższych;
- sprawowanie pieczy nad sytuacją materialną członków izby, w tym możliwość zakładania – za zgodą właściwych władz – przymusowych instytucji ubezpieczeniowych oraz organizowania systemów wzajemnej pomocy dla członków izb i ich rodzin;
- popieranie działalności naukowej, tworzenie i wspieranie instytucji oraz inicjatyw społecznych związanych z wykonywaniem zawodu lekarza weterynarii;
- wykonywanie sądownictwa dyscyplinarnego;
- prowadzenie sądownictwa polubownego w sprawach zawodowych.

W celu wykonania postanowień dekretu Minister Rolnictwa i Reform Rolnych wydał w 1946 r. rozporządzenie wykonawcze (Rozporządzenie, 1946), w którym określono szczegółowy regulamin funkcjonowania izb. Regulamin ten zawierał przepisy dotyczące:

- organizacji oraz trybu urzędowania organów, instytucji i biur izby;
- zasad prowadzenia ewidencji członków;
- sposobu uiszczania składek wpisowych, składek rocznych oraz innych opłat na rzecz izby;
- realizacji zadań zleconych przez Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych;
- innych kwestii przewidzianych w przepisach wykonawczych.

Funkcjonowanie izb lekarsko-weterynaryjnych zostało przerwane na mocy dekretu z 1954 r. o zniesieniu izb lekarsko-weterynaryjnych (Dekret, 1954). W wyniku tego aktu prawnego samorząd zawodowy lekarzy weterynarii został zlikwidowany w realiach centralistycznego państwa socjalistycznego. Reaktywacja izb nastąpiła dopiero w 1990 r., w warunkach transformacji ustrojowej i odbudowy samorządności zawodowej w Polsce.

6. Organizacja terenowej służby weterynaryjnej w 1952 r.

Na podstawie uchwały Rady Ministrów z 1952 r. w sprawie organizacji terenowej służby weterynaryjnej powołano odpowiednie służby weterynaryjne szczebla wojewódzkiego i powiatowego (Uchwała, 1952). Celem uchwały było dostosowanie organizacji terenowej służby weterynaryjnej do zadań Planu Sześcioletniego (1950–1955) w zakresie rozszerzenia opieki weterynaryjnej oraz podniesienia – w ścisłej współpracy ze służbą zootechniczną – stanu zdrowotnego zwierząt gospodarskich.

Dla zarządzania sprawami weterynarii utworzono przy prezydiach wojewódzkich rad narodowych wojewódzkie zarządy weterynarii, które były podporządkowane Ministrowi Rolnictwa. Minister Rolnictwa sprawował nad wojewódzkimi zarządami weterynarii zwierzchni nadzór za pośrednictwem Centralnego Zarządu Weterynarii w Ministerstwie Rolnictwa (Wojtczak, 1985).

W zakres tworzonej od 1952 r. terenowej służby weterynaryjnej wchodziły: wojewódzkie zarządy weterynarii i powiatowe zarządy weterynarii.

Zakres działania wojewódzkiego zarządu weterynarii obejmował:

- opracowywanie, na podstawie wytycznych Centralnego Zarządu Weterynarii, rzeczowych i finansowych planów weterynaryjnych oraz planów z zakresu sztucznej inseminacji;
- organizację, instruktaż i nadzór w zakresie profilaktyki i higieny weterynaryjnej, zwalczania chorób hodowlanych, pasożytniczych i zaraźliwych zwierząt oraz lecznictwa weterynaryjnego;

- nadzór weterynaryjny nad badaniem zwierząt rzeźnych i mięsa, obrotem zwierzętami w kraju oraz eksportem, importem i tranzytem zwierząt i produktów pochodzenia zwierzęcego;
- organizację, instruktaż i nadzór w ścisłym współdziałaniu ze służbą zootechniczną w zakresie sztucznej inseminacji;
- kierownictwo i nadzór nad powiatowymi zarządami weterynarii;
- kontrolę nad surowicami, szczepionkami i środkami rozpoznawczymi używanymi w lecznictwie zwierząt, a także nadzór nad zakładami produkującymi te środki farmaceutyczne w resorcie rolnictwa;
- opiniowanie planów zaopatrzenia weterynaryjnego oraz nadzór nad ich realizacją;
- instruktaż i nadzór w zakresie księgowości, spraw budżetowo-finansowych oraz administracyjno-gospodarczych;
- sprawy osobowe pracowników wojewódzkich zarządów weterynaryjnych.

Przy prezydiach powiatowych rad narodowych utworzono powiatowe zarządy weterynarii. Na obszarze działania powiatowych zarządów weterynarii funkcjonowały podległe im lecznice, przychodnie i punkty weterynaryjne oraz organa urzędowego badania zwierząt rzeźnych i mięsa. Obszarem działania każdej lecznicy, przychodni lub punktu weterynaryjnego był rejon weterynaryjny ustalony przez Ministra Rolnictwa.

Zakres działania powiatowego zarządu weterynarii obejmował:

- planowanie, organizowanie, kierownictwo, instruktaż i nadzór w zakresie profilaktyki i higieny weterynaryjnej, zwalczania chorób hodowlanych i pasożytniczych zwierząt, lecznictwa weterynaryjnego oraz sztucznej inseminacji;
- zwalczanie zaraźliwych chorób zwierzęcych;
- nadzór weterynaryjny nad obrotem zwierzętami w kraju oraz nad eksportem, importem i tranzytem zwierząt i produktów zwierzęcych;
- planowanie, organizowanie, kierownictwo, instruktaż, nadzór i przeprowadzanie badań ponownych w zakresie urzędowego badania zwierząt rzeźnych i mięsa;
- planowanie, wykonawstwo i instruktaż w zakresie księgowości, spraw budżetowo-finansowych, administracyjno-gospodarczych oraz zaopatrzenia weterynaryjnego;
- nadzór pod względem administracyjnym, fachowo-weterynaryjnym i zaopatrzenia podległych jednostek organizacyjnych;
- sprawy osobowe pracowników oraz podległych jednostek organizacyjnych;
- opracowywanie sprawozdań ze swej działalności.

Powiatowe zarządy weterynarii były jednostkami budżetowymi, pozostającymi na budżecie prezydiów powiatowych rad narodowych, obejmującymi także podległe im lecznice, przychodnie i punkty weterynaryjne oraz organa urzędowego badania zwierząt rzeźnych i mięsa.

Na podstawie instrukcji Ministra Rolnictwa z 1952 r. opracowano organizację wewnętrzną wojewódzkich i powiatowych zarządów weterynarii (Instrukcja, 1952). Na czele wojewódzkich zarządów weterynarii stał dyrektor, natomiast na czele powiatowych zarządów weterynarii – kierownik.

7. Zmiany organizacji terenowej służby weterynarii z 1958 r. i w kolejnych latach

Na podstawie uchwały Rady Ministrów z 1958 r. dokonano zmian w organizacji terenowej służby weterynarii (Uchwała, 1958). Terenową służbę weterynarii podporządkowano prezydiom rad narodowych, a nie Ministrowi Rolnictwa. Nadzór nad wojewódzkimi i powiatowymi zakładami weterynarii sprawowały wydziały rolnictwa i leśnictwa właściwych prezydiów rad narodowych. Od 1958 r. notowano dość częste zmiany organizacyjne terenowej służby weterynarii, które dokonano w 1966 r oraz 1975 r., powiązanej dodatkowo wprowadzeniem dwuszczeblowej administracji terenowej.

W skład wojewódzkiego zakładu weterynarii wchodziły dodatkowo z 1958 r.:

- weterynaryjna kolumna dezynfekcyjna;
- komórki głównego granicznego (portowego) lekarza weterynarii;
- ośrodki specjalistyczne obejmujące zakresem działania teren całego województwa.

W skład powiatowego zakładu weterynarii wchodziły:

- lecznice i przychodnie dla zwierząt;
- punkty weterynaryjne;
- rzeźnie oraz terenowe obwody urzędowego badania zwierząt rzeźnych i mięsa.

Na podstawie kolejnej uchwały Rady Ministrów z 1966 r. w skład wojewódzkiego zakładu weterynarii weszły dodatkowo (Uchwała, 1966):

- zakłady higieny weterynaryjnej;
- ośrodki specjalistyczne;
- kolumny dezynfekcyjne;
- wojewódzki weterynaryjny inspektorat sanitarny;
- weterynaryjne inspektoraty sanitarne;
- graniczny (portowy) lekarz weterynarii.

W skład powiatowego zakładu weterynarii weszły:

- państwowe zakłady lecznicze dla zwierząt (lecznice, przychodnie oraz punkty weterynaryjne);
- powiatowy weterynaryjny inspektor sanitarny;
- ekipy dezynfekcyjne.

W 1975 r. dokonano zmiany podziału administracyjnego kraju poprzez powo-

łanie 49 województw i likwidację powiatów (Uchwała, 1975). W związku z tym, w celu dostosowania organizacji służby weterynaryjnej do nowej struktury terenowych organów administracji państwowej, Rada Ministrów uchwaliła, że wojewódzkie zakłady weterynarii podlegają wojewodzie.

W skład wojewódzkiego zakładu weterynarii weszły:

- ośrodki specjalistyczne organizacji profilaktyki;
- ośrodki lecznictwa weterynaryjnego;
- ośrodki zwalczania zaraźliwych chorób zwierzęcych;
- państwowe zakłady lecznicze dla zwierząt;
- ekipy dezynfekcyjne;
- weterynaryjne inspektoraty sanitarne;
- laboratoria weterynaryjne.

Dyrektor wojewódzkiego zakładu weterynarii pełnił jednocześnie funkcję wojewódzkiego lekarza weterynarii, natomiast kierownik państwowego zakładu leczniczego dla zwierząt był gminnym lekarzem weterynarii.

Na podstawie uchwały Rady Ministrów z 1991 r. podjęto decyzję uchylającą wcześniejszą uchwałę w sprawie organizacji służby weterynaryjnej podległej terenowym organom administracji państwowej (Uchwała, 1991).

8. Rozmiar lecznictwa weterynaryjnego

W Polsce w latach 1945-1989 według danych statystycznych GUS nastąpił istotny wzrost zarówno liczby lekarzy weterynarii i personelu pomocniczego, jak też liczby wykonywanych zabiegów (tabela 1).

W omawianych latach nastąpiła znacząca rozbudowa infrastruktury weterynaryjnej. Liczba lecznic utrzymywała się na relatywnie stabilnym poziomie, z niewielkimi wahaniami – od 260 w 1949 r. do 404 w 1985 r. Lecznice pełniły funkcję głównych placówek diagnostyczno-terapeutycznych i stanowiły trzon systemu lecznictwa weterynaryjnego. W przypadku przychodni odnotowano bardzo dynamiczny wzrost – z 178 w 1949 r. do 994 w 1985 r. Ich rozwój odpowiadał potrzebie rozszerzenia dostępności usług weterynaryjnych, szczególnie w mniejszych ośrodkach i na terenach wiejskich. Natomiast liczba punktów weterynaryjnych wzrastała najszybciej w pierwszej połowie lat 50. (z 220 do 1018 w 1965 r.), a następnie stabilizowała się w granicach 600–700. Punkty te pełniły funkcję najbliższych placówek terenowych, zlokalizowanych przy kółkach rolniczych, PGR-ach czy spółdzielniach produkcyjnych. Rozbudowa sieci placówek miała na celu lepsze pokrycie terenu oraz zwiększenie dostępności usług weterynaryjnych dla hodowców, co wpisywało się w ówczesną politykę państwa ukierunkowaną na rozwój produkcji zwierzęcej.

Tabela 1

Lecznictwo weterynaryjne w poszczególnych latach

Wyszczególnienie	1949	1955	1960	1965	1969	1975	1980	1985
Zakłady lecznicze dla zwierząt								
lecznice	260	237	267	298	324	343	363	404
przychodnie	178	294	510	711	862	941	981	994
punkty	220	923	888	1018	933	803	712	688
Zatrudnienie								
lekarze weterynarii	1752	2717	3411	4234	4841	5901	6929	7517
pomocniczy personel	1785	3532	3957	4043	4561	6561	7661	7022
Szczepienia ochronne w tys.								
przeciw różycy świń	5525	10911	11592	13262	14483	27948	35791	29549
przeciw pomorowi świń	23	1681	1684	1339	1903	7424	10032	9583
przeciw pomorowi drobiu	34	12099	25907	61666	108066	273304	497676	255158
Zabiegi lecznicze w tys.	-	7231	5213	6370	7171	11218	14160	15818

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS, Warszawa 1956 (lata 1949–1955); Rocznik Statystyczny Rolnictwa GUS, Warszawa 1971 (lata 1960–1969); Rocznik Statystyczny GUS, Warszawa 1981 (lata 1975–1980).

W zatrudnieniu w służbie weterynaryjnej zanotowano wyraźny wzrost. Liczba lekarzy weterynarii wzrosła z 1 752 w 1949 r. do 7 517 w 1985 r., co oznacza niemal czterokrotny przyrost kadry. Świadczyło to o wysiłkach państwa w kierunku zwiększenia liczby wykwalifikowanych pracowników, m.in. poprzez rozwój szkolnictwa wyższego. Podobny wzrost odnotowano w przypadku personelu pomocniczego, w tym techników weterynarii, sanitariuszy oraz laborantów, którego liczba zwiększyła się z 1 785 do 7 022 osób. Wzrost zatrudnienia był niezbędny do obsługi rosnącej liczby gospodarstw, pogłowia zwierząt i placówek weterynaryjnych, pokazując postępującą profesjonalizację służby oraz rosnące znaczenie profilaktyki i diagnostyki.

Dane wskazują także na olbrzymi wzrost liczby szczepień ochronnych we wszystkich analizowanych przypadkach. Rozwój profilaktyki poprzez szczepienia świadczy o coraz nowocześniejszym podejściu do ochrony zdrowia zwierząt oraz o dużym zaangażowaniu administracji państwowej w zapewnienie bezpieczeństwa epizootycznego.

Liczby przedstawione w tabeli 1 pokazują dynamiczny rozwój służby weterynaryjnej w okresie powojennym. Systematycznie rozbudowywano zarówno jej in-

frastrukturę, zatrudnienie, jak i zakres działań. Służba weterynaryjna przekształciła się z rozdrobnionego systemu w spójną strukturę, stanowiącą ważne ogniwo państwowej polityki zdrowotnej i rolniczej. Rosnące liczby szczepień, placówek i pracowników dowodzą, że weterynaria była traktowana jako element strategiczny dla bezpieczeństwa żywnościowego i ochrony zdrowia publicznego.

9. Podsumowanie

Służby weterynaryjne, działające w zakresie zdrowia i ochrony zwierząt, stanowiły trwały element rozwoju rolnictwa. Świadczone przez nie usługi wynikały z potrzeby utrzymania stanu zwierząt na określonym poziomie, uwzględniając długi cykl rozrodczy i nakłady związane z odchowem potomstwa. Z czasem zakres działalności zawodu weterynarza systematycznie się rozszerzał – obejmował kontrolę jakości żywności, nadzór nad towarami przywożonymi do kraju oraz organizowanie wsparcia dla gospodarstw rolnych.

Zręby struktury organizacyjnej służby weterynaryjnej powstały w okresie międzywojennym, m.in. poprzez powołanie Głównego Inspektora Weterynaryjnego oraz jego odpowiedników na szczeblu wojewódzkim i powiatowym. Od strony naukowej służbę wspierały uczelnie i ośrodki badawcze, które zapewniały kadrę i rozwój wiedzy weterynaryjnej.

Mimo fundamentalnych przemian politycznych i społecznych po 1945 r., służba weterynaryjna przez dłuższy czas funkcjonowała w oparciu o rozwiązania prawne pochodzące jeszcze z okresu II Rzeczypospolitej. Fakt ten świadczy zarówno o trwałości i funkcjonalności międzywojennego modelu organizacyjnego, jak i o ograniczeniach w budowie nowego porządku instytucjonalnego w powojennej Polsce. W praktyce wiele przepisów i struktur zostało jedynie dostosowanych do realiów tamtego okresu, bez przeprowadzenia gruntownej reformy.

Po II wojnie światowej służba weterynaryjna została poddana odbudowie i reorganizacji, dostosowanej do realiów Polski. Kluczowymi celami były: zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt, zapewnienie bezpieczeństwa żywności oraz stworzenie scentralizowanego systemu weterynaryjnego pod pełną kontrolą państwa. Charakterystycznym zjawiskiem było stopniowe upaństwowienie placówek weterynaryjnych oraz ograniczanie praktyk prywatnych. Dostęp do zawodu lekarza weterynarii następował poprzez ukończenie studiów i przynależność do izby lekarsko-weterynaryjnej.

Przyjęty model służby weterynaryjnej łączył w sobie kontynuację rozwiązań przedwojennych z zapewnieniem ciągłości działania służby, co miało kluczowe znaczenie dla odbudowy rolnictwa i ochrony zdrowia publicznego. Jednocześnie powodowało to opóźnienia w pełnej modernizacji systemu, który musiał spro-

stać zmieniającym się warunkom społeczno-gospodarczym i nowym wyzwaniom epidemiologicznym. Stopniowe zmiany w latach 50. i 60., a następnie kolejne reformy w późniejszym okresie PRL, doprowadziły do ukształtowania modelu odpowiadającego centralistycznym założeniom państwa socjalistycznego.

Przemiany organizacyjne służby weterynaryjnej w II Rzeczypospolitej i Polsce Ludowej stworzyły podstawy doświadczeń administracyjnych i organizacyjnych, które miały znaczenie dla kształtowania współczesnego systemu nadzoru weterynaryjnego w Polsce. Elementem ciągłości pozostawało przede wszystkim traktowanie ochrony zdrowia zwierząt, zwalczania chorób zakaźnych oraz nadzoru nad bezpieczeństwem produktów pochodzenia zwierzęcego jako zadań państwa, realizowanych przez wyspecjalizowaną administrację weterynaryjną. Jednocześnie kolejne reformy zmieniały podporządkowanie, strukturę i zakres kompetencji służby, dlatego współczesnej organizacji Inspekcji Weterynaryjnej nie należy traktować jako bezpośredniego powtórzenia rozwiązań przyjętych w II RP lub PRL, lecz jako rezultat ich późniejszego przekształcania i dostosowywania do zmieniających się warunków prawnych, administracyjnych i gospodarczych.

Podsumowując, powojenna organizacja służby weterynaryjnej, oparta na przedwojennych przepisach, była przejawem zarówno instytucjonalnej ciągłości, jak i przejściowego niedostosowania do nowej rzeczywistości ustrojowej. Stanowiła pomost między dziedzictwem II RP a modelem administracyjnym PRL, umożliwiając stopniową ewolucję i unifikację służby weterynaryjnej w realiach państwa socjalistycznego.

LITERATURA

1. Dekret w przedmiocie wyłączenia z kompetencji Ministra Spraw Wewnętrznych służby weterynaryjnej i przekazania tejże służby kompetencjom Ministra Rolnictwa i Dóbr Państwowych. (1919). *Dziennik Ustaw*, 1919, nr 5, poz. 92.
2. Dekret z dnia 7 grudnia 1945 r. o wykonywaniu praktyki lekarsko-weterynaryjnej. (1945). *Dziennik Ustaw*, 1945, nr 58, poz. 337.
3. Dekret z dnia 22 grudnia 1945 r. o ochronie hodowli zwierząt gospodarskich. (1946). *Dziennik Ustaw*, 1946, nr 2, poz. 12.
4. Dekret z dnia 24 września 1947 r. o rejestracji pracowników służby weterynaryjnej. (1947). *Dziennik Ustaw*, 1947, nr 61, poz. 338.
5. Dekret z dnia 6 czerwca 1945 r. o izbach lekarsko-weterynaryjnych. (1945). *Dziennik Ustaw*, 1945, nr 25, poz. 153.
6. Dekret z dnia 18 września 1954 r. o zniesieniu izb lekarsko-weterynaryjnych. (1954). *Dziennik Ustaw*, 1954, nr 41, poz. 183.
7. Giergiel, M. (1978). Specjalizacje w służbie weterynaryjnej PRL. *Rocznik Naukowy Weterynarii*, 24, 1–12.
8. Instrukcja Ministra Rolnictwa z dnia 20 września 1952 r. w sprawie organizacji wewnętrznej wojewódzkich i powiatowych zarządów weterynarii (Zarządów Weterynarii m.st. Warszawy i m.st. Łodzi). (1952). *Monitor Polski*, nr 96, poz. 1473.

9. Instrukcja Ministra Rolnictwa z dnia 10 lipca 1953 r. w sprawie techników weterynarii i sanitariuszy weterynarii zatrudnionych w państwowych zakładach leczniczych dla zwierząt. (1953). *Monitor Polski*, nr 81, poz. 968.
10. Judek, J. (2021). Historia szkolnictwa weterynaryjnego w Polsce do 1939 r. *Życie Weterynaryjne*, 96(5), 10–18.
11. Kowalski, Z. (1963). Lekarz weterynarii jako funkcjonariusz państwowy. *Przegląd Weterynaryjny*, 7, 15–22.
12. Pancerz, J. (1967). Problemy organizacyjne weterynarii w Polsce Ludowej. *Weterynaria Polska*, 2, 5–12.
13. Państwowa zasadnicza ustawa sanitarna. (1919). *Dziennik Ustaw*, 1919, nr 15, poz. 207.
14. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 17 stycznia 1946 r. sprawie wykonania dekretu z dnia 6 czerwca 1945 r. o izbach lekarsko-weterynaryjnych. (1946). *Dziennik Ustaw*, 1946, nr 4, poz. 42.
15. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 sierpnia 1927 r. o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych. (1927). *Dziennik Ustaw*, 1927, nr 77, poz. 673.
16. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o badaniu zwierząt rzeźnych i mięsa. (1928). *Dziennik Ustaw*, 1928, nr 38, poz. 361.
17. Spis lekarzy weterynarii w Rzeczypospolitej Polskiej. (1931). Warszawa: Nakładem własnym.
18. Uchwała nr 589 Rady Ministrów z dnia 17 lipca 1952 r. w sprawie organizacji terenowej służby weterynaryjnej. (1952). *Monitor Polski*, nr 65, poz. 996.
19. Uchwała nr 360 Rady Ministrów z dnia 26 września 1958 r. w sprawie organizacji terenowej służby weterynaryjnej podległej prezydiom rad narodowych. (1958). *Monitor Polski*, nr 75, poz. 440.
20. Uchwała nr 52 Rady Ministrów z dnia 1 marca 1966 r. w sprawie organizacji służby weterynaryjnej podległej prezydiom rad narodowych. (1966). *Monitor Polski*, nr 10, poz. 66.
21. Uchwała nr 114 Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 1975 r. w sprawie organizacji służby weterynaryjnej podległej terenowym organom administracji państwowej. (1975). *Monitor Polski*, nr 22, poz. 137.
22. Uchwała nr 2 Rady Ministrów z dnia 3 stycznia 1991 r. uchylająca uchwałę w sprawie organizacji służby weterynaryjnej podległej terenowym organom administracji państwowej. (1991). *Monitor Polski*, nr 1, poz. 4.
23. Ustawa z dnia 25 lipca 1919 r. w przedmiocie zwalczania chorób zakaźnych oraz innych chorób występujących nagminnie. (1919). *Dziennik Ustaw*, 1919, nr 67, poz. 402.
24. Ustawa z dnia 1 lipca 1949 r. o zakładach leczniczych dla zwierząt. (1949). *Dziennik Ustaw*, 1949, nr 41, poz. 297.
25. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1949 r. o planowym rozmieszczeniu lekarzy weterynaryjnych. (1949). *Dziennik Ustaw*, 1949, nr 25, poz. 178.
26. Wojtczak, A. (1985). *Historia weterynarii w Polsce*. Warszawa: PWN.